

III. RECENZJE

Ludwik Sternbach. *Juridical Studies in Ancient Indian Law*. Part I, ss. XVII+549. Motilal Banarsidass. Delhi-Varanasi-Patna 1965. Rs. 50.

Autor, były wykładowca Uniwersytetu Jagiellońskiego i uniwersytetu we Lwowie, a obecnie wyższy urzędnik ONZ w Nowym Jorku, od 1937 r. opublikował w różnych trudno dostępnych czasopismach i księgach pamiątkowych 40 studiów o prawie starożytnych Indii. Omawiana książka jest pierwszą częścią zbiorowego wydania tych studiów, obejmującą artykuły oparte głównie na wierszowanych dziełach religijno-etyczno-prawnych, zwanych Dharmaśāstra lub Smṛti, wśród których naczelne miejsca zajmują Mānava-Dharmaśāstra, czyli tzw. Kodeks Manu (kompilacja z czasów między r. 200 p.n.e. a r. 100 n.e.), tzw. Kodeks Jadźnawalkja (sporządzony w czasach między r. 100 a 300 n.e.) i tzw. Kodeks Nārada (pochodzący z okresu między r. 100 a 400 n.e.), oraz na podręcznikach zawierających „całokształt wiedzy potrzebnej i pożytecznej dla panującego”, zwanych Arthaśāstra, przede wszystkim na podręczniku przypisywanym indyjskiemu Makiawelowi, Kautilji (IV w. p.n.e.), a pochodzącym prawdopodobnie z pierwszych wieków naszej ery.

Zakres zainteresowań Sternbacha jest bardzo szeroki. Jego książka obejmuje artykuły: o różnych typach depozytu (I, ss. 29—49), o przepisach dotyczących różnych typów depozytu (II, ss. 50—71), o kontrakcie depozytu w niektórych nie prawniczych źródłach sanskryckich (III, ss. 72—108), o zastawie (IV, ss. 109—152), o poręce (V, ss. 153—198), o stanowisku prawnym prostytutek według Arthaśāstry Kautilji (VI, ss. 199—270), o stanowisku prawnym kobiet zarabiających jako prostytutki na utrzymanie swych mężów (VII, ss. 271—279), o stanowisku prawnym lekarzy (VIII, ss. 280—320), o różnych przywilejach przyznawanych małoletnim, starcom, chorym, bezradnym i dotkniętym nieszczęściem (IX, ss. 321—337), o prawnej ochronie roślin (X, ss. 338—346), o formach małżeństwa i ich rozwoju (XI, ss. 347—438), w tym obszerna bibliografia, ss. 425—438), o wzajemnej odpowiedzialności za długi zaciągnięte przez małżonków (XII, ss. 439—447), o podmiotach prawa i prawie rodzinnym według Kodeksu Jadźnawalkja (XIII, ss. 448—467), o stosunkach między pracodawcami i pracownikami (XIV, ss. 468—500), o zabijaniu i porzucaniu nowonarodzonych dzieci (XV, ss. 501—507), o harmonizowaniu prawa z wymaganiami warunków ekonomicznych według staroindyjskich źródeł prawnych (XVI, ss. 508—529), o dwóch lekcjach w. IV, 85 Kodeksu Manu (XVII, ss. 530—534) oraz krótki zarys prawa w Indiach (XVIII, ss. 535—544).

Wymienione artykuły, niezmiernie interesujące i cenne nie tylko dla historyka prawa, lecz dla każdego czytelnika interesującego się cywilizacją starożytnych Indii, wolne są od często spotykanego w tego rodzaju pracach tendencyjnego przedstawienia i subiektywnych ocen. Autor opiera się wyłącznie na gruntownej analizie oryginalnych tekstów, które w większości wypadków opatruje przekładami angielskimi, czyni częstokroć aluzje do europejskich instytucji prawa prywatnego i uwydatnia niezwykle ważną rolę, jaką odgrywało prawo w popularnej literaturze okresu klasycznego w starożytnych Indiach. Wykazuje przy tym ogromną

pracowitość, krytycyzm i godną podziwu znajomość staroindyjskich źródeł prawnych i literackich oraz bibliografii.

Najlepszymi pracami są: artykuł o depozycie, w którym autor ustala, że prawo starożytnych Indii zna co najmniej 13 typów depozytu; artykuł o formach małżeństwa w starożytnych Indiach i ich rozwoju (od małżeństwa przez porwanie do małżeństwa przez kupno i małżeństwa przez pozorne kupno, następnie do małżeństwa opartego na wyborze męża dla kobiety przez jej ojca niezależnie od jej zgody i wreszcie do małżeństwa opartego na zgodnym porozumieniu narzeczonego i narzeczonej, oraz powolne przejście od nieograniczonej poligamii do poligamii ograniczonej, a nawet do monogamii) i kapitalny artykuł o stanowisku prawnym prostytutek, gdzie m. in. autor na podstawie Arthaśāstry Kautilji daje niezwykle ciekawy obraz upaństwowionego sektora prostytucji w starożytnych Indiach, stanowiącego odrębny resort państwowy z ministrem prostytucji państwowej (*ganikā dhyaksa*) na czele. Ten ostatni odpowiadał za system państwowych domów publicznych i zatrudnione w nich kurtyzany (*ganikā*), będące państwowymi funkcjonariuszkami wywiadu, które otrzymywały bezpłatne wykształcenie, stałe miesięczne uposażenie oraz miały zapewnione renty inwalidzkie i starcze.

Wszystkie studia Sternbacha zawarte w pierwszej części wydania zbiorowego są niewątpliwie pracami o trwałej wartości, które w znacznym stopniu umożliwiają poznanie prawa starożytnych Indii oraz rozszerzają horyzonty badań historyczno-prawnych i porównawczych.

CEZARY KUNDEREWICZ (Łódź)

Janusz S o n d e l, *Szczególne rodzaje depozytu w prawie rzymskim*. Zeszyty Naukowe UJ CLIX, Prace prawnicze, zeszyt 30. Kraków 1967, s. 130.

Jednym z kontraktów odgrywających w rzymskim obrocie prawnym dużą rolę był depozyt. Początki jego sięgają V w. p.n.e. Stan faktyczny odpowiadający późniejszemu kontraktowi depozytu był chroniony skargą w ustawodawstwie decemwiralnym. W epoce klasycznej przechowanie było przedmiotem rozważań wielu prawników; także kompilatorowie justyniańscy poświęcili mu stosunkowo dużo miejsca. Mimo licznych źródeł umowa depozytu nie doczekała się w literaturze współczesnej wyczerpującego opracowania. Prace C. Longo¹, G. Astuti², F. Bonifacio³ mają ograniczony charakter. Przyczyną tego stanu rzeczy jest zapewne fakt, że dokładne poznanie tego kontraktu nastęrcza wiele trudności, a niektóre zagadnienia z nim związane należą do bardziej spornych problemów prawa rzymskiego. Mam na myśli przede wszystkim szczególne rodzaje depozytu, a więc depozyt konieczny, nieprawidłowy i sekwestrowy. Spośród nich depozyt sekwestrowy mimo niedawno opublikowanych prac F. Guizziego⁴ i G. Brogginiego⁵ wymagał szerszego naświetlenia. Z wymienionych wyżej powodów praca J. Sondla przedstawiająca wszechstronnie dotychczasowe poglądy romanistów na depozyt nieprawidłowy, dokonująca pewnej syntezy zapatrywań, a jednocześnie naświetlająca w nowy sposób kilka spornych problemów ma duże znaczenie.

Autor w trzech rozdziałach omawia kolejno problemy dotyczące depozytu koniecznego, nieprawidłowego i sekwestrowego.

¹ C. Longo, *Il deposito*, Milano 1933.

² G. Astuti, *Enciclopedia del diritto*, t. XII, s. 212—236.

³ F. Bonifacio, *Novissimo Digesto Italiano*, t. V, s. 495—497.

⁴ F. Guizzi, *Intorno alla nozione romana del sequestro*, Mnemeion Siro Solazzi, t. I, s. 318—345.

⁵ G. Broggin, *Introduction au sequester*, Mélanges Philippe Meylan, t. I, Lausanne 1963, s. 43—63.